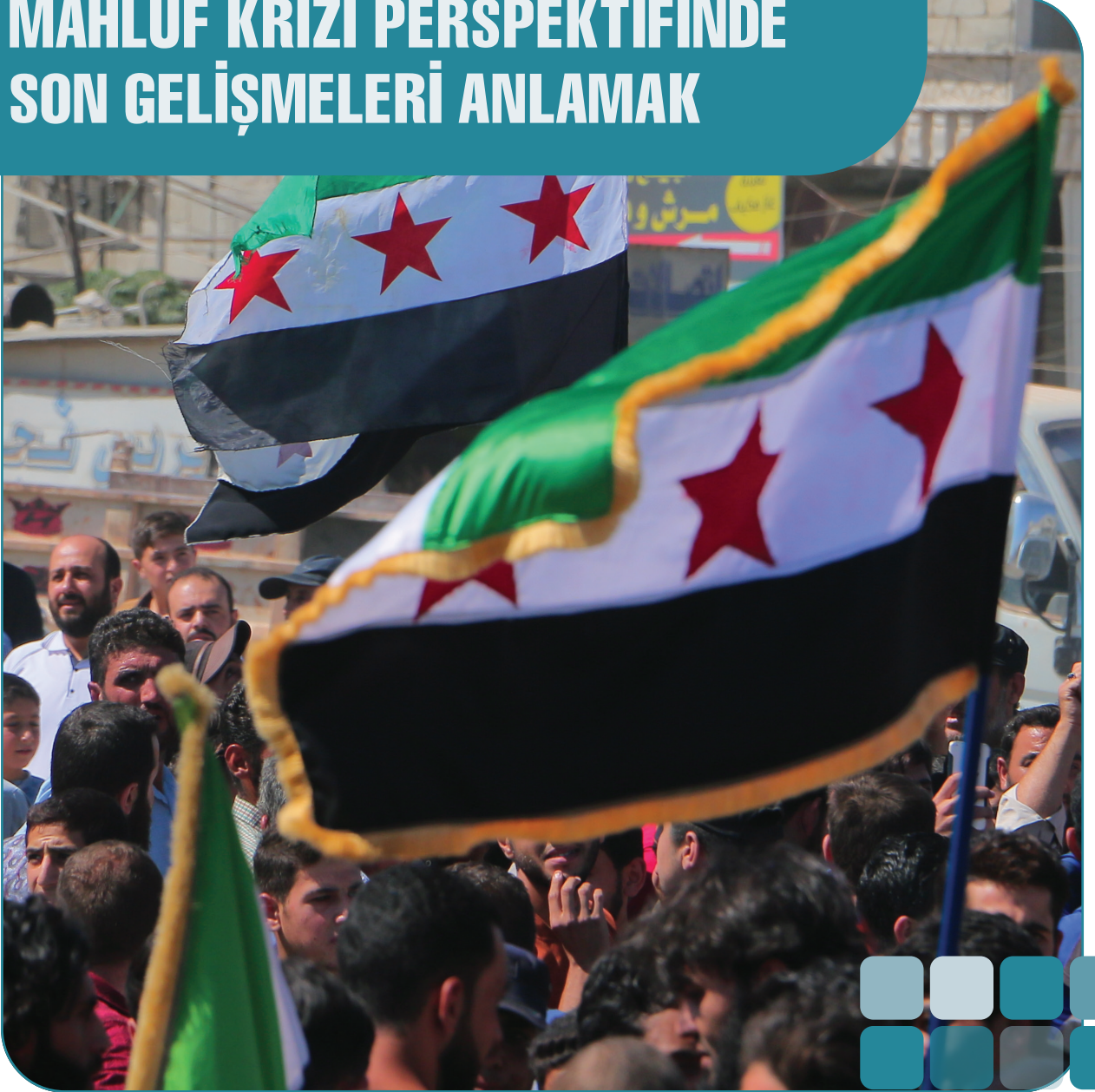


SURİYE REJİMİNİN ZOR YILI: GÖSTERİLER, YAPTIRIM SÜRECİ VE MAHLUF KRİZİ PERSPEKTİFİNDE SON GELİŞMELERİ ANLAMAK



SEHER BULUT





Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2020

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sok. No: 3 Çankaya, ANKARA
Telefon : +90 850 888 15 20 Faks: +90 312 430 39 48
Email : orsam@orsam.org.tr
Fotoğraflar : Anadolu Ajansı

SURİYE REJİMİNİN ZOR YILI: GÖSTERİLER, YAPTIRIM SÜRECİ VE MAHLUF KRİZİ PERSPEKTİFİNDE SON GELİŞMELERİ ANLAMAK

Yazar Hakkında

Dr. Seher Bulut

Lisans eğitimini Viyana Teknik Üniversitesi Yazılım Mühendisliği ve yüksek lisans eğitimini aynı üniversitenin Bilişim Yönetimi alanında tamamlamıştır. Doktora derecesini 2000 Sonrası Türkiye ve İsrail Dış Politikaları: Rol Teorik Bir Karşılaştırma başlıklı tezi ile 2018 yılında Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden almıştır. 2010-2016 yılları arasında Almanya'nın Vestfalya Wilhelm Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Sosyoloji alanlarında doktora konusu ile alakalı çalışmalarda bulunmuştur. Bulut'un çalışma alanları arasında Türk dış politikası, İsrail dış politikası, Suriye krizine ilişkin gelişme ve politikalar, Avrupa'daki Türk diasporası ve entegrasyonu vb. konular yer almaktadır. Bulut hâlen ORSAM Levant Çalışmaları Uzmanı olarak görev yapmaktadır.

Ağustos 2020

İçindekiler

Giriş	3
1. Suriye’de Yaşanan Gösteriler.....	3
2. Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası’nın Etkileri.....	5
3. Mahluf Krizi	6
4. Rusya ve İran Suriye’deki Gelişmeleri Nasıl Değerlendiriyor?.....	8
Sonuç	11
Dipnotlar	13
Kaynakça	15

Giriş

17 Temmuz 2000 tarihinde babası Hafız Esad'ın vefatı sonrasında iktidara gelen Beşar Esad, 2011 yılından beri ülkenin içinde bulunduğu iç savaş durumu nedeniyle ortaya çıkan meşruiyet tartışmalarına rağmen iktidarının yirminci senesini geride bırakmıştır. Beşar Esad'ın iktidara gelişinin ardından çalkantılı süreçlere tanık olan rejim, 2011 sonrasında yaşanan iç savaş sürecinin henüz tamamlanmamış olması, çatışma sürecinde aktif bazı aktörlerin ülkedeki çıkar temelli mevcudiyetlerini korumaları gibi meseleler nedeniyle yeni sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. İç savaş her ne kadar şiddetini kaybetse de Suriye Savaşı'nın ekonomik maliyeti oldukça sarsıcıdır. Dünya Bankası tarafından Temmuz 2017'de yayınlanan, savaşın ekonomik ve toplumsal sonuçlarını mercek altına alan raporda gayrisafi yurt içi hasıladaki kaybın 226 milyar dolar olduğu belirtilmiştir. Rapora göre ülkedeki konut stokunun %27'si zarar görmüş ve %7'si yok edilmiştir. Gıda fiyatlarının da artışı anlamına gelen bu gelişmeler halkın alım gücünün ciddi oranda daralmasına sebep olmaktadır. Mevcut durumda nüfusun yaklaşık %80'inin yoksulluk sınırının altında yaşadığı Suriye'de, Dünya Gıda Programı'na göre 9,3 milyon Suriyelinin gıda güvenliği bulunmamaktadır. Ekonominin gelmiş olduğu bu nokta bugün Suriye'de halk sağlığının güvence altına alınması konusunda yaşanan krizleri, işsizlik ve gıda yardımına bağımlılık gibi yeni sorunları beraberinde getirmiştir.

Son dönemlerde Suriye'de dokuz yıldır farklı yoğunluklarla devam eden iç savaş sürecinin çatışmaların azaldığı bir sürece doğru evrildiği görülmektedir. Ülkedeki çatışmaların azalması ülkede yaşamını devam ettiren 18 milyon civarındaki nüfusun normalleşme sürecinin başlamasına dair beklenti ve taleplerinde bir artış durumunu ortaya çıkarmıştır. Bu beklentilerle birlikte rejim; 2020 yılında ekonomik gidişatın gittikçe kötüye gitmesine tepki olarak ortaya çıkan gösteriler, Sezar Yasası kapsamında ABD

tarafından 17 Haziran 2020 itibarı ile uygulanan yaptırımlar ve Suriye ekonomisini ayakta tutan önemli bir isim olan Rami Mahluf ile alakalı yaşanan gelişmeler nedeniyle yeni meydan okumalarla karşı karşıyadır. Tüm uluslararası aktörler tarafından farklı yoğunluklarla da olsa takip edilen bu yeni gelişmeler; rejimin içinde bulunduğu parçalanmış ekonomi ve çalkantılardan, kısa ve uzun vadede kazanç sağlayan Rusya ve İran tarafından bilhassa takip edilmektedir. Çalışmada öncelikli olarak yukarıda bahsi geçen son gelişmeler Esad rejiminin yönetim gücüne olan etkileri açısından değerlendirilecektir. Sonrasında ise rejimin ayakta kalması için destek veren ve halk tarafından gerçekleştirilen protestolarda eleştirilere maruz kalan Rusya ve İran tarafından bu eleştirilerin ne şekilde değerlendirildiği ele alınacaktır.

1. Suriye'de Yaşanan Gösteriler

Suriye'de 2020 yılının haziran ayında kriz sürecinde büyük oranda Esad rejimini destekleyen ve Dürzilerin yoğun olarak yaşadığı Süveyda kentinde gösteriler yaşanmıştır. Bu gösterilerde rejimin ülkedeki ekonomik durumu iyileştirmesi ve temel ihtiyaçları temin etmesi çağrısı yapılmıştır. Suriye'nin güneyinde yer alan ve rejim kontrolünde bulunan Süveyda bölgesinde yoğunlaşan protestolarda "Suriye özgürdür, özgür kalacak", "Esad rejimi yıkılsın", "Ey İdlib, ölene kadar seninleyiz", "Suriye bizindir, Esad ailesinin değil" ve "Rusya ve İran dışarı çıksın" şeklindeki sloganlar ön plana çıkmıştır. Protestolarda gerek Esad rejiminin gerekse Rusya ve İran'ın hedef alınması sürecin beraberinde getirdiği ekonomik zorluklar ve dış politik ilişkiler bağlamında Suriye açısından ortaya koyduğu bilançoya dair ipuçları sunmaktadır. Rejimin içinde bulunduğu ekonomik durum halk açısından birçok sorun ortaya koymaktadır. İnsan sermayesine ihtiyaç duyan imalat, madencilik, petrol ve tarım sektörlerinin alması olduğu yaralar protestoların yaşanmasındaki ülke içi temel sebepler olarak öne çıkmaktadır. Daha detaylı olarak bakıldığında, ülkede geçmişte

Beşar Esad'ın iktidara gelişinin ardından çalkantılı süreçlere tanık olan rejim, 2011 sonrasında yaşanan iç savaş sürecinin henüz tamamlanmamış olması, çatışma sürecinde aktif bazı aktörlerin ülkedeki çıkar temelli mevcudiyetlerini korumaları gibi meseleler nedeniyle yeni sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

yaşanan gelişmelerden büyük oranda beslenen protestolar esasen Esad rejimi ve yönetim şekli- ni hedef almıştır. Bu durum şüphesiz Suriye hal-

kının Hafız Esad'ın ülkedeki 30 yıllık otoriter idaresinin ardından eğitilmiş olması, genç olması gibi sebeplerden dolayı Beşar Esad'ın ülkedeki sorunları çözeceğine dair umutları ile alakalıdır. Beşar Esad'ın iktidara geldiği ilk yıllarda ortaya koyduğu söylem ve politikalar, Suriye'nin bu yeni dönemde beklenen ekonomik ve sosyal gelişmelere tanık olacağına dair beklentileri artırmıştır. Bu beklentilere karşılık Beşar Esad'ın iktidarının ilk yılında medya ve basın özgürlüğü, siyasi partiler yasası, sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri gibi konularda bazı reformlar ortaya konmuştur. Fakat bu geçişin kolay olmayacağı rejimin süreç içinde ülkedeki karar alma mekanizmalarına dâhil olan yeni aktörlerin uygulama ve eylemlerine dönük eski reflekslerini kontrol edememesiyle ortaya çıkmıştır. Rejim zaman içinde, uluslararası baskılara kulak tıkamaya, içerideki muhalif fikirler ve bu fikirleri yansıtan eylemlere karşı önlem almaya başlamıştır. Ülkede yaşanan siyasi reform sürecinde yaşanan aksaklıklar zaman içinde benzer yeniliklerin yaşandığı ekonomik liberalleşme sürecine de olumsuz yönde etkide bulunmuştur. Bu bağlam-





da ülkede ekonomik liberalleşme sürecinden en fazla istifade eden grupların Esad’a yakın isimler olduğu ve bu alanda adalet ve liyakat temelli bir yapılanmanın gerçekleşmediğine dair var olan inanç mevcudiyetini korumuştur. Bu arka plan üzerinden 2011 yılında başlayan protesto

ve gösterilerde atılan “Eş-şaab yurid ıskat’en nizam” (*Halk, rejimin devrilmesini istiyor*) şeklindeki slogan Suriye’deki müesses nizama dair önemli bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Suriye’de son dönemlerde Süveyda’da gerçekleşen protestolar mevcut durumun daha da kötüye gittiğinin işaretidir. Zira Esad’a olan desteği nedeniyle savaş sürecindeki rejim saldırılarından fiziksel olarak fazla yara almayan Süveyda kentinde gerçekleşen protestolar ülkedeki sorunların katlanarak arttığı ve Esad’ı destekleyen gruplara ulaştığına işaret etmektedir.

Esad’a olan desteği nedeniyle savaş sürecindeki rejim saldırılarından fiziksel olarak fazla yara almayan Süveyda kentinde gerçekleşen protestolar, ülkedeki sorunların katlanarak arttığına ve Esad’ı destekleyen gruplara ulaştığına işaret etmektedir.

2. Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası’nın Etkileri

Ülkedeki gidişata olumsuz yönde etkide bulunan bir diğer sebep, ABD tarafından birkaç ay önce yürürlüğe konulan *Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası*’nın ülke ekonomisi açısından ortaya koyacağı -muhtemel- sonuçlardır. 2020 yılı savunma bütçesi içine eklenerek 18 Aralık 2019 tarihinde ABD Başkanı Donald Trump tarafından imzalanan yasa, 17 Haziran 2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Adını 2014 yılında Esad rejimi tarafından işkenceyle öldürülen 11 bin tutukluya ait fotoğrafları basına sızdıran kişinin

adından alan yasaya göre Esad'ın aile üyelerine, Rusya ve İran adına hareket eden şirketlere ve bu şirketlerle para alışverişinde bulunan kişi ve kuruluşlara yaptırım uygulanması öngörülmüştür. Yasa rejimin siyasi süreç içinde ikna olmakta zorlandığı maddelere yakınlaşması ve uluslararası kararlara uyum sağlamasını hedeflemektedir. Bu kapsamda siyasi tutukluların serbest bırakılması; sivil yaşam alanlarına yapılan saldırıların durdurulması, kimyasal silah kullanımına son verilmesi, ülkenin tekrardan istikrarlı bir sürece girmesi amacıyla gerekli süreçlerin başlatılması gibi maddeler içermektedir. ABD yönetimi yasanın uygulanmasına bir istisna koyarak Esad rejiminin BM Güvenlik Konseyinin 2254 sayılı kararı çerçevesinde Suriye'de barış sürecini başlatacak müzakerelere geri dönmesi hâlinde yasanın uygulanmasını durduracağını ifade etmiştir. Ağustos ayının sonuna kadar üç aşama hâlinde uygulanması planlanan yasa, rejim tarafından endişe ile karşılanmıştır. Yasa, Suriye yönetimi tarafından gerek kapsam ve etkisinin büyüklüğü gerekse mevcut ekonomik

gidişata muhtemel olumsuz etkileri nedeniyle *ekonomik terör* olarak nitelendirilmiştir.

3. Mahluf Krizi

2020 yılının Mayıs ayı Suriye'de rejim ile yakın çevresi arasında alışılmadık bir restleşmenin medyaya yansımalarına şahit olmuştur. Savaş sürecinde rejim destekli milis güçleri finanse etmek ve rejim safında savaşarak ölenlerin ailelerine maddi yardımda bulunmak suretiyle rejimi ekonomik ve askerî olarak destekleyen Suriyeli iş adamı Rami Mahluf medya üzerinden rejim ile yaşadığı sorunlara dair açıklamalarda bulunmuştur. Ülkenin en büyük telekomünikasyon şirketi Syriatel'in sahibi olan aynı zamanda Beşar Esad'ın kuzeni olan Mahluf ülkedeki önemli TV şirketleri, bankalar, gümrüksüz mağazalarının sahibi, petrol ve tüketim malları ithalatçılarından biridir. Telekomünikasyon, emlak, inşaat ve petrol ticaretini içeren farklı alanlarda aktif olarak faaliyet gösteren Mahluf, Esad'a yakın çevrenin önemli aktörlerinden biri olmuştur. Mahluf ayrıca rejimin kriz sürecinde ayakta kalması amacıyla ihtiyaç duyduğu ekonomik kaynağın temin edilmesinde önemli rol oynamıştır. Mahluf yapmış olduğu açıklamada yetkililerin kendisine ülkenin en büyük cep telefonu operatörü Syriatel'den istifa etmesi için süre tanıdıklarını, aksi durumda şirketin lisansını iptal edeceklerini ifade etmiştir. Ayrıca hükûmetin kendisine baskı yaptığını ve şirket kârını rejim ile paylaşmadığı takdirde tutuklanmakla tehdit edildiğini eklemiştir. Mahluf'un bu cezayı ödemeyi reddetmesi sonrası yaptığı açıklamayla Esad rejiminin mal varlığına el konulması emri verdiğini, 5 yıl süreyle de Suriye devleti ile iş yapmasının yasaklandığını duyurmuştur. Sosyal medya üzerinden yaptığı paylaşımında güvenlik güçlerinin şirket çalışanlarını "insanlık dışı yollarla" tutuklamakla suçlamıştır. Tutuklanan şirket çalışanlarının Esad rejiminin sadık destekçisi olduğunu ifade eden Mahluf, ülkedeki gidişatın tehlikeli olduğunu ve böyle devam edilirse ülkenin içinde bulun-

İran'ın son dönemlerde Suriye'de gerçekleştirdiği faaliyetlerinde birtakım kısıtlılıklar yaşadığı görülmektedir. Pandemi, ABD yaptırımları, İsrail'in Suriye'de artan saldırıları ve Kasım Süleymani'nin öldürülmesi İran'ın bölgesel yoğunlaşma noktasının Suriye'den Irak'a kaymasına sebebiyet vermiştir.

duğu durumun çok daha zor bir hâl alacağını ifade etmiştir. Esad rejimi tarafından Mahluf'a karşı başlatılan operasyonun ülkedeki yolsuzlukla mücadele kampanyası kapsamında gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Ülkede yaşanan yolsuzluğun önemli sorumlularından biri olarak görülen Mahluf, Süveyda'daki protestocuların hedefindeki isimlerden biri olmuştur. Mahluf'a dönük bu algının Mart 2011'de Suriye'de başlayan protestolarda da benzer şekilde ortaya çıktığı görülmüştür. Görünen şekliyle Esad'ın ülke ekonomisinin güçlü aktörlerinden biri olan Rami Mahluf ile arasında yaşanan bu hadise, ülkedeki ekonomik çıkar hesaplaşmasının farklı bir sürece girdiğine işaret etmektedir. Esad'ın Mahluf'a dönük ortaya attığı yolsuzluk iddiasının ülkedeki yolsuzluklarla mücadeleden ziyade rejimin yaşadığı ekonomik sorunlarla ilgili olduğu söylenebilir. Zira *The Corruption Perceptions Index*'e göre en çok yolsuzluk yaşanan ülkeler sıralamasında ön sıralarda yer alan Suriye'de birçok benzer durumun yaşan

Son dönemlerde yaşanan Covid-19 pandemisine bağlı önlemler ve küresel petrol fiyatlarındaki düşüş gibi nedenler Rus ekonomisi üzerindeki baskıyı artırsa da Rusya'nın Suriye'deki hedeflerini küçültmesi olası görünmemektedir.

dığı öngörülebilir. Esad rejimi ülkede yaşanan ekonomik sorunlar ile sadakatine şahit olduğu aktörler ve bu aktörlerin sahip olduğu imkânlar üzerinden baş etmeye çalışmaktadır.



4. Rusya ve İran Suriye'deki Gelişmeleri Nasıl Değerlendiriyor?

Yaşanan tüm bu gelişmeler rejimin yaşadığı zorlukların son zamanlarda daha fazla belirginleştiğine işaret etmektedir. Bu durumun karar alma mekanizmalarına yansıyan en somut göstergesi, 2020 Nisan ayında yapılması planlanan fakat Covid-19'un ülkede yayılmasını yavaşlatmak için uygulanan kısıtlamalar nedeniyle iki kez ertelenen meclis seçimi sürecinde görülebilir. 19 Temmuz 2020 tarihinde gerçekleştirilen seçim öncesinde Esad rejimi, 2016 yılında başbakanlık görevine getirilen Imad Muhammad Dib Khamis'i görevden alarak yerine Su Kaynakları Bakanı Hüseyin Arnous'u getirmiştir. Bu görev değişikliğinin gerçekleşmesinde ekonomik gidişatın kötüye gitmesinden Khamis'in sorumlu tutulması önemli rol oynamıştır. Yaşanan bu değişiklik ekonomik sorunlar nedeniyle rejimin üzerindeki baskıyı bir nebze hafifletse de karşı karşıya kalınan sorunlar karşısında bu değişim yeterli gözükmemektedir. Zira kökeni çok eskilere dayanan Suriye'deki ekonomik sorunlara karşı atılacak adımların halk nezdinde inandırıcı olması için daha köklü yaklaşım ve

değişikliklere ihtiyacı olduğu muhakkaktır. Bu durumun en yakın yansımalarından birini tüm dünya ile birlikte ovid-19 pandemisi sürecini yaşayan Suriye'de rejimin ayakta kalmak için başvurduğu politikalarda görmek mümkündür. Pandemi sürecinde rejimin ortaya koyduğu bazı politikalar Esad'a destek veren halkın güveninin zedelenmesine sebep olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında İran'da hastalığın yüksek rakamlarla seyretmesi nedeniyle uçuşlar yasak olmasına rağmen Esad rejimine destek olmak amacıyla Şii milislerinin ülkeye girişine herhangi bir engel konulmaması etkili olmuştur. Bu gelişme halk arasında Esad rejiminin iktidarda kalmak amacıyla Suriye halkının sağlık ve refahını kendi çıkarlarına tercih ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Ülkede devam eden kriz durumu nedeniyle enfekte olan kişilerin sayısını tam olarak tahmin etmek zor olsa da devam eden krizin etkisiyle ülke ekonomisinin dünya piyasalarından izole olma durumu daha da derinleştirmiştir.

Peki, yaşanan tüm bu gelişmeler sonrasında rejimin karşı karşıya kaldığı zorluklar ülkede kriz sürecinde rejimin ayakta kalması için etkili olan Rusya ve İran tarafından nasıl değerlendirilmektedir? Süveyda'da gerçekleşen protestolarda halk tarafından Suriye'den elini çekmesi istenen bu iki ülkenin ilerleyen süreçte Esad rejimine dönük politikalarını hangi dinamikler belirleyecektir? Bu değerlendirmenin yapılması iki ülkenin ilerleyen süreçte rejimin karşı karşıya zorluklarla baş edebilme konusunda doğrudan etkili olması nedeniyle önem arz etmektedir. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın daveti üzerine 2015 yılının Eylül ayında "meşru yönetime destek olmak amacıyla" Suriye'deki askerî varlığını güçlendiren Rusya, gerek sahada gerek masada ortaya koymuş olduğu politika ve eylemlerle sürecin önemli bir aktörü olarak ortaya çıkmıştır. Ortadoğu'da ve Akdeniz'de var olmayı ve güçlenmeyi hedefleyen Rus yönetimi, bu yolla hem küresel gücünü artırmak hem de enerji piyasasındaki gücünü

Esad rejimi üzerinde kuvvetli bir nüfuza sahip olduğu düşünülen Rus yönetiminin, mevcut çıkarlarını Esad rejimi ile devam ettirebileceği inancı ile rejimi desteklemeye devam ettiği görülmektedir.

pekiştirmek istemektedir. Rus yönetimi mevcut durumda oldukça karmaşık bir durumda bulunan Suriye’de elde ettiği kazanımları muhafaza etmek ve çoğaltmanın yollarını aramaktadır.

Rus yönetiminin, Esad rejiminin ülkedeki geleceği konusunda nasıl bir bakış açısına sahip olduğu değerlendirilecek olursa, Esad rejimi ve Rus yönetimi arasındaki ilişkilere dair bazı ipuçlarına ulaşmak mümkündür. Krizin ilk yıllarında rejimin ayakta kalması için Rusya’nın önemli desteği olmuştur. İlerleyen süreçte Rus yönetimi tarafından yolsuzluk, eşitsizlik, otoriter yönetime karşı ülkedeki istikrara katkılar sunacak adımlar atmak, muhalefetle ilişkileri yoluna sokmak ve yolsuzluk gibi ülkenin tekrardan toparlanması için engel oluşturan unsurları azaltması ve çözüm sürecine dair daha makul olması için rejime baskı uyguladığı görülmektedir. Bu durum Rus yönetiminin, rejimin ayakta kalması için çaba sarf etmeye devam ettiğine işaret etmektedir. Fakat Rus yönetiminin yaşanan gelişmelere bağlı olarak Suriye’nin geleceğinde, Esad rejiminin sahip olduğu pozisyona dair fikrinin her zaman aynı kuvvette

İran’ın Esad rejimine desteğini devam ettirmesi konusunda yaşadığı en temel zorluklardan biri ABD ve İsrail yönetimlerinin İran’ı baskı altında tutma politikalarıdır.

olmadığı söylenebilir. Rus medyasında Putin ve Esad arasında anlaşmazlıklara dair değerlendirmeleri haklı çıkaran bazı haberlere rastlamak mümkündür. Rus yönetimi ve Esad rejimi arasındaki ilişkilerin kötüye gittiğine dair çıkan haberlerin yoğunlaşması üzerine Rusya’nın Tahran Büyükelçisi Levan Cagaryan tarafından yapılan açıklamada Beşar Esad’ın Suriye devlet başkanlığından ayrılması konusunda, Rusya ile İran’ın uzlaştıkları iddiası yalanlanmıştır.



Çagaryan, “Rusya’nın Esad’ı artık istemediği yönündeki haberlerin asılsız” olduğunu ve Rusya’nın “meşru Suriye hükûmetine olan desteğinin” sürdüğünü ifade etmiştir. Medyaya yansıyan haberlere göre Rus yönetiminin, Esad’ın bahsi geçen konularda uzlaşmaz bir tavır içinde olması nedeniyle makul olması konusunda ısrarcı olduğu, 2011 yılından beri devam eden ve yıpratıcı etkilerinin giderek daha fazla hissedildiği anlaşmazlığın bir an önce siyasi uzlaşmaya varmasını istediği iddia edilmektedir. Bu bağlamda ön plana çıkan Suriye Anayasası’nın yeniden yazımı konusu uzun zamandır iki ülke arasındaki gündem maddeleri arasındadır. Ancak Esad rejiminin anayasa müzakerelerinin gerçekleştirilmesi konusundaki olumsuz tavır sürecin ilerlememesine sebebiyet vermektedir. 20 Aralık 2019’da Güvenlik Konseyine konuşan Birleşmiş Milletler Suriye Özel Temsilcisi Geir Otto Pederson, muhaliflerin anayasa meselelerini tartışmaya başlamak istemesine karşın Suriye hükûmet yetkililerinin bu durumu reddetmesinin son olarak gerçekleştirilen anayasa tartışmalarının ikinci turunun başlamasına engel olduğunu ifade etmiştir.

Son dönemlerde yaşanan Covid-19 pandemisine bağlı önlemler ve küresel petrol fiyatlarındaki düşüş gibi nedenler Rus ekonomisi üzerindeki baskıyı artırsa da Rusya’nın Suriye’deki hedeflerini küçültmesi olası görünmemektedir. Bu nedenle Esad rejimi üzerinde kuvvetli bir nüfuza sahip olduğu düşünülen Rus yönetiminin mevcut çıkarlarını Esad rejimi ile devam ettirebileceği inancı ile rejime olan desteğine devam ettiği görülmektedir. Zira Esad rejimi mevcut durumda Rusya’nın sahadaki hâkimiyetini genişletmesine, ülkede yeni askerî üsler kurmasına karşı kuvvetli bir muhalefet ortaya koymamaktadır. Ayrıca Esad’ın bu tavrına karşı Rusya Devlet Başkanı Putin’in Suriye’de anlaşma yapacağı Esad kadar güçlü bir aktörün olmaması rejimin elini kuvvetlendirmektedir.

Diğer taraftan Suriye’de kriz sürecinde etki-

li olan İran’a bakıldığında, krizin başladığı ilk dönemlerde İran yönetimi Suriye muhalefetine karşı politikalar belirlemesi konusunda rejimin ayakta kalmasına destek vermiştir. İlerleyen süreçte İran’ın Esad rejimine askerî ekipman ve güç tedarik ettiği iddiaları zamanla ülkenin sahadaki görünürliğini artırması nedeniyle iddia boyutunu aşmıştır. İran’ın, krizin ilerleyen safhalarında proaktif ve güçlü bir bölgesel aktör hâline gelme isteğinin belirginleştiği görülmüştür. Bu dönüşümün yaşanmasında ABD ve İsrail yönetimlerinin İran’ı baskı altında tutma politikaları önemli rol oynamıştır.

İran’ın son dönemlerde Suriye’de gerçekleştirdiği faaliyetlerinde birtakım kısıtlılıklar yaşadığı görülmektedir. Bu kısıtlılıkların yaşanmasında etkili olan sebepler arasında Covid-19 pandemi sürecinin İran ekonomisine olan etkisi, ABD’nin KOEP Anlaşması’ndan çekilmesi sonrası uyguladığı yaptırımların ekonomik sonuçları ve İsrail’in ülkedeki İran hedeflerine yönelik artan saldırılarını öncelikli olarak ifade edilebilir. Ayrıca 2020 yılının ilk günlerinde İran’ın sınır ötesi operasyonlarını yöneten Devrim Muhafızları içerisindeki Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani’nin ABD tarafından gerçekleştirilen bir saldırı sonucunda Irak’ta öldürülmesi, İran’ın bölgesel konsantrasyonunun Suriye’den Irak’a kaymasına sebebiyet vermiştir. Tüm bu gelişmeler İran’ın Suriye’deki faaliyetleri açısından sonuçlar ortaya koymuştur.

Yaşanan tüm bu gelişmelere rağmen İran yönetiminin müttefikleri Esad rejiminin iktidarda kalması ve Suriye toprakları üzerindeki yönetim gücünü tekrardan ele geçirmesi için ilerleyen süreçte rejime olan desteğini sürdürmesi beklenmektedir. Zira İran’ın Suriye üzerinden ulaşmaya çalıştığı temel çıkarların büyüklüğü bu durumun kolay kolay değişmeyeceği anlamına gelmektedir. İran’ın bu amaçla 2019 yılında Suriye’ye gerçekleştirdiği petrol sevkiyatına tekrardan başlaması rejimin ayakta kalması

açısından önemli bir destek olmuştur. Özellikle rejimin etkili olduğu Deyr ez-Zor gibi Irak sınırına yakın bölgelere erişebilirliği, İran'ın Irak'tan başlayarak Akdeniz'e uzanan güzergâha erişim sağlamasına yönelik uzun vadeli planları açısından oldukça önemlidir. Fakat İran'ın bölgede elde ettiği kazanımları korumak amacıyla sağlaması gereken maddi kaynaklar konusunda sıkıntı yaşaması, Suriye'de desteklediği Şii milislere olan desteğini devam ettirmesi ve Suriye'nin yeniden yapılanmasında ekonomik olarak rol alması açısından zorluklar yaşaması anlamına gelmektedir. İran'ın yaşamış olduğu bu zorluklar nedeniyle Esad rejimini içinde bulunduğu ekonomik krizden kurtaracak kaynaklara sahip olduğunu söylemek güçtür.

İran'ın Esad rejimine desteğini devam ettirmesi konusunda yaşadığı en temel zorluklardan biri ABD ve İsrail yönetimlerinin İran'ı baskı altında tutma politikalarıdır. Bu durumun İran'ın Esad rejimine olan desteğini devam ettirmek konusunda önemli bir etken olduğu muhakkaktır. Fakat bu konuda İran'ın, ittifak içinde olduğu Rusya ile farklı pozisyonlara sahip olduğu değerlendirilebilir. Zira Rusya İsrail'i bir bölge ülkesi olarak değerlendirmekte iken, İran açısından İsrail kurulduğu 1948 yılından beri gerek bölgedeki gerekse Suriye'deki istikrarsızlığın temel aktörlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Fakat diğer taraftan İran 2005 yılından beri Şangay İşbirliği Örgütünün gözlemci üyesi olması, Hazar Denizi'nde Rusya ile gerçekleştirdiği ortak askerî tatbikatlar, Çin-Rusya-İran arasında gerçekleşen ticari ilişkileri gibi sebeplerle Rusya açısından önem arz eden bir ülkedir. Rusya tüm bu ülkeler arasındaki yaşanan gelişmeleri bahsi geçen ülkelerle devam ettirmesi gerektiğini düşündüğü ilişkiler bağlamında değerlendirmektedir. Bu durum dolayısıyla Rusya ve İran'ın Suriye'de tehdit olarak algıladığı aktörlerin birbirinden farklılık göstermesine sebebiyet vermektedir. İsrail'in Suriye sahasında tehdit olarak değerlendirdiği İran'a karşı yapmış olduğu saldırılara karşılık

Suriye'de hava savunma sistemleri bulundurması ve İran ile iyi ilişkileri olmasına rağmen Rusya'nın büyük ölçekli bir karşılık vermemesi İran'da rahatsızlık meydana getirmektedir. Bu durum Rusya'nın, İran'ı Suriye'de etkili bir aktör olarak görmek istemediği şeklinde yorumlanabilir.

İran'ın bölgesel planları açısından ortaya koyduğu bu profil, Rusya'ya benzer bir şekilde Esad rejiminin Suriye'de yönetim gücünü ne kadar sürdüreceğinden ziyade kendi ulusal güvenliğinin sağlanması meselesini ön plana çıkarmaktadır. Suriye krizi süreci ise uzun yıllardır bölgesel emellerini gerçekleştirmek için bölgede yaşanan gelişmeleri değerlendiren İran yönetimi açısından önemli fırsatlar ortaya koymaktadır. Hâlihazırda bunu en iyi Esad rejimi ile sağlayabileceğini düşünen İran yönetiminin kısa vadede olmasa da ilerleyen süreçte rejime dönük tavrının kendi çıkarlarıyla karşı karşıya kalması durumunda değişebileceği düşünülebilir. Zira başka bir açıdan bakıldığında, Esad rejimini savaş sürecinde çökmekten kurtaran İran ve Rusya'nın, Esad'ın Suriye üzerindeki kontrolünü kendi çıkarlarını sağlamak amacıyla bir nevi sınırlamakta olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Sonuç

Çatışma seviyesinin düştüğü Suriye'de hayatın normale dönmesi konusunda ülkede yaşamını sürdüren halk tarafından birtakım beklentiler ortaya konulmaktadır. Bu beklentilerin bilhassa kriz sürecinde Esad'a destek veren Süveyda kentinde gerçekleşmesi ülke içinden kendisine verilen desteğin bir dönüşüm sürecine girdiğine işaret etmektedir. Geline nokta Suriye'de işleyen bir yönetim modelinin ortaya konması, şeffaf ve adil bir seçim sürecinin gerçekleştirilmesi, gerekli anayasal değişikliklerin yapılması ve kapsamlı bir yeniden yapılanma sürecinin başlatılması gerekmektedir. BM'nin Suriye hakkında yayınlanan farklı raporları-

na göre halkına karşı savaş suçu işleyen Esad rejiminin meşruiyete sahip olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu olsa da rejimin bu beklentileri kısa vadede karşılayabilmesi oldukça zor gözükmetedir. Bu zorluklara ek olarak, ABD tarafından uygulamaya konulan Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası'nın ortaya koyacağı ekonomik sonuçlar ilerleyen süreçte rejimin karşı karşıya kalacağı zorlukların artacağına işaret etmektedir. Giderek İran ve Rusya'nın desteğine daha fazla bağımlı hâle gelen Esad rejimi, bu iki ülkenin desteğiyle ayakta kalmak konusunda şimdilik başarı göstermektedir. Fakat gerek Rusya gerek İran'ın iç ve dış politikada yaşadığı

gelişmeler bu ülkelerin Esad rejimine destek olmaları konusunda zorluklar yaşadığına işaret etmektedir. Esad rejimine dönük sivil gösteriler artış gösterse de bölgedeki çıkarlarını rejimin ayakta kalması sayesinde gerçekleştireceğini düşünen Rusya ve İran sayesinde Suriye'de rejimin kısa vadede herhangi bir değişikliğe uğramayacağı söylenilebilir. Dolayısıyla rejimin Suriye'de ilerleyen süreçte aktör olarak varlığını koruyacağını söyleyebiliriz. Fakat bu durum, 2011 yılından beri devam eden kriz sürecinde yönetimde kalmayı başarabilen Esad rejiminin en kırılgan dönemlerden birini yaşadığı gerçeğini değiştirmemektedir.

Dipnotlar

World Bank Group, 2017: 17-69.

BM ajansı tarafından, Suriye'deki ulusal ortalama gıda sepetinin fiyatının bir önceki yıla göre% 111 artarak savaşın başlamasından bu yana en yüksek seviyelere ulaştığı ifade edilmiştir (World Food Programme, 2020).

Anadolu Ajansı, BM: Suriye anayasa komitesi 3. tur görüşmeleri ağustos sonunda başlayabilir, 16.06.2020.

Suriye Krizi'nin başlaması sonrası savaş nedeniyle 5 milyon 835 bin kişi mülteci konumuna düşerken 6 milyon kişi ülke içerisinde yer değiştirmek yahut aynı yerde yaşamını sürdürmek suretiyle yaşamaya devam etmektedir.

Batrawi, 2020: 21-22.

Zisser, 2005: 117.

Acar, 2013:129.

Anadolu Ajansı, Sezar Yasası Esed rejimi için sonun başlangıcı olabilir mi?, 03.01.2020.

Lyme, 2012: 21.

Aljazeera, Rami Makhlouf rejects gov't demand to step down from Syriatel, 17.05.2020.

Middle East Monitor, Syria, Yemen among most corrupt countries in the World, 07.02.2020.

NTV, Suriye'de Başbakan görevden alındı: Esad'ın yeni Başbakanı İdlibli, 16.08.2020.

Suriye'de resmi kaynaklara göre mevcut durumda (17.08.2020) 1.677 kişinin enfekte olduğu bilinmektedir. Bu sayı virüsün etkisini yoğun bir biçimde gösterdiği ABD, Brezilya, Hindistan gibi ülkeler ile karşılaştırıldığında pandeminin şimdiye kadar Suriye'de sınırlı bir şekilde etkili olduğu görülmektedir.

İki ülkenin rejim üzerinde sahip olduğu güce dair eleştiriler Suriye'de gerçekleşen protestolarda halk tarafından atılan protesto söylemlerinde de görülebilir. Ülkede Rusya ve İran tarafından yürütülen faaliyetler rejime karşı halkın ortaya koyduğu kızgınlığı artıran bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Metin içerisinde güçlendirme kelimesi bilhassa kullanılmıştır. Zira Suriye'deki askeri varlığı yeni olmayan Rusya 1970 yılından beri Suriye üzerinden Akdeniz'de kalıcı bir deniz üssü olan Tartus Deniz Üssüne sahiptir. Rusya'nın kriz öncesi döneme kadar ülkedeki tek askeri deniz üssü Tartus Deniz Üssü olmuştur. Soğuk Savaş dönemi Suriye ve SSCB arasındaki ilişkilerin geliştiği bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Bu dönemde Suriye açısından SSCB'den aldığı destek, gerek bu dönemde sorunlu ilişkilere sahip olduğu Türkiye ve İsrail'e gerekse Batıya karşı elini güçlendiren bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği ise bir taraftan İslam ve Arap dünyası ile ilişkileri geliştirmek Akdeniz'de daha fazla var olabilmek amacıyla Suriye ile ilişkiler geliştirmesi ülke açısından önemli kazanımlar olarak değerlendirilmiştir.

Deutsche Welle, Putin artık Esad'ı istemiyor mu?, 14.05.2020.

Deutsche Welle, Ekonomik sorunlar Esad üzerindeki baskıyı artırıyor, 20.05.2020.

Anadolu Ajansı, Cenevre'deki Suriye Anayasa Komitesi görüşmelerine rejim engeli,

25.11.2019.

Anadolu Ajansı, ABD: Suriye Anayasa Komitesi toplantılarının aksamasından Esed rejimi sorumlu,

01.12.2019.

Haberler, Esed’ın Suriye’de çözüme yanaşmaması, Rusya ile Suriye arasında gerginliğe neden oldu
29.04.2020.

Anadolu Ajansı, Rusya Ekonomik Kalkınma Bakanı: Rus ekonomisi günde 100 milyar ruble kaybediyor,
24.04.2020.

CNN Türk, Petrol fiyatları çakıldı, tarihte ilk yaşandı: İşte nedeni, 21.04.2020.

Asseburg vd. 2020: 4.

TRT Haber, Kasım Süleymani’nin öldürülmesiyle ilgili Ruhani’den ilk açıklama, TRT Haber, 03 Ocak
2020.

NTV, İran Suriye’ye petrol sevkiyatına yeniden başladı, 10.05.2019.

Farzam, Türkoğlu ve Sarı, 2016: 4-5.

Asseburg vd.2020: 5.

Anadolu Ajansı, BM: Esed rejimi savaş suçu işledi,06.09.2017; Anadolu Ajansı, BM Suriye Araştırma
Komisyonu: Esed rejimi İdlib’de sivilleri vurarak savaş suçu işledi, 07.07.2020.

Kaynakça

Acar, Harun (2013). Suriye Halkının Beşar Esad'a Direnme Hakkı: Üç Sözleşmecî Bakış, Uluslararası İlişkiler, 10: 37, Bahar 2013, 117-144.

Asseburg, Muriel; Azizi, Hamidreza, Dalay, Galip ve Pieper, Moritz (2020). The Covid-19 Pandemic and Conflict Dynamics in Syria, SWP Comment, No:21 May. https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2020C21_CovidSyria.pdf, Erişim Tarihi: 11.08.2020.

Batmawi, Samar (2020). Pandora's Box in Syria Anticipating negative externalities of a re-entrenching regime, CRU Report, May 2020, Clingendael Netherlands Institute of International Relations, <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2020-05/pandoras-box-in-syria.pdf>, Erişim Tarihi: 13.08.2020.

Farzam, Rahimullah; Türkoğlu, Jawid; Sarı, İsmail (2016). İran'ın Afgan lejyonerleri: Fatimiyyun Tugayı, İRAM İran Araştırmaları Merkezi, Analiz, Aralık 2016, https://iramcenter.org/d_hbanaliz/IranYn-Afgan-Lejyonerleri-Fatimiyyun-TugayY.pdf, Erişim Tarihi: 14.08.2020.

Lyme, Rune Friberg (2012). Sanctioning Assad's Syria Mapping the Economic, Socioeconomic and Political Repercussions of the International Sanctions Imposed on Syria since March 2011, DIIS Report, https://www.diis.dk/files/media/publications/import/extra/rp2012-13_sanctioning_assads_syria_web_1.pdf, Erişim Tarihi: 10.08.2020.

The Syria Report (2019), Oil Inventories Relatively High Before Winter Season. Online: <https://www.syria-report.com/news/oil-gas-mining/oil-inventories-relatively-high-winter-season>, Erişim Tarihi: 15.08.2020.

World Bank Group (2017). The Toll of War, The Economic and Social Consequences of the Conflict in Syria, <https://www.worldbank.org/en/country/syria/publication/the-toll-of-war-the-economic-and-social-consequences-of-the-conflict-in-syria>, Erişim Tarihi: 15.08.2020.

World Food Programme (2020). WFP Syria Country Brief, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2020%2004%20Syria%20Country%20Brief.pdf>, Erişim Tarihi: 14.08.2020.

Zisser, Eyal (2005). Bashar Al-Assad: In or Out of the New World Order?, The Washington Quarterly, 28:3, Summer, 116-131.

Notlar

[illegible]



📍 Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

☎ +90 (850) 888 15 20
📠 +90 (312) 430 39 48

✉ info@orsam.org.tr
🌐 www.orsam.org.tr

📌 🌐 📺 📺
orsamtr